

PİRİ REİSİN ŞİMALÎ AMERİKA HARİTASI

TELİFİ 1528

Prof. Sadi Selen

Büyük Türk âlimi Piri Reis Bahriye adlı çok değerli eserile ilim tarihinde kendine yüksek bir mevki ayırmıştı. XVI. asra ait Akdenizin bu kadar ilmi ve mükemmel bir tavsifi mevcut olmadığından dünya mütehassısları daima bu kitaba baş vurmaktadır[1]. Son zamanlarda Topkapı Sarayında ele geçen bir dünya haritası parçası Piri Reisin ilmi değerini büsbütün arttırdı. Bu harita Amerikanın en eski haritası olmak itibarile ilim âleminde büyük bir alâka uyandırdı ve buna dair birçok yazılar yazıldı[2]. Bu defa yine Topkapı Sarayı Kütüphanesinde Piri Reisin ikinci bir deniz haritası daha bulunmuştur ki, bu harita da üzerinde durulmağa değer çok kıymetli bir eserdir.

Topkapı Sarayı Kütüphanesinde 2754/9357 numarada bulunan ikinci Piri Reis haritası 68×69 santimetre eb'adında deri üzerine renkli olarak çizilmiştir. Kitabesinde "*Harrerehu hüvelehu hâkir Piri Reis bin Elhacı Mehmet elmüştehir birader zadei merhum Reis Gazi Kemal an şehri Gelibolu sene hamse selâsin ve tisa mia*," yazılıdır. Buna göre bu parça Hiçri 935 (1528) tarihinde Piri Reis tarafından yapılmış bir dünya haritasının Şimali Garbî köşe-

[1] 1902 denberi «Bahriye»nin bazı parçaları Avrupa dillerine tercüme edilmiştir. Bununlaberaber henüz tam bir tercümesi vücade getirilmemiştir. Prof. P. Kahle bu eserin mukaddimesini Almancaya tercüme ve neşretmiştir. (Piri Reis, Bahriye, Band I: Text, 1. Lief, Band II: Überzetzung 1. Lief. Berlin 1926). Türk Tarih Kurumu bu eserin tam bir nüshasını faksimile olarak bastırmıştır. (Kitabı Bahriye, İstanbul, 1935).

[2] Piri Reis haritası, İstanbul, 1933. Birinci Piri Reis haritasına dair yapılan neşriyat arasında: Oberhummer, Eine Türkische Karte zur Entdeckung Amerikas, aus dem Anzaiger der Akademie der Wissenschaften in Wien 1931 S. 99-112; P. Kahle, Die Verschollene Columbus karte von 1498, Berlin 1933.- T.T.K. tarafından The Illustrated London News, in 27-11-1932 ve 23-VIII-1932 nüshalarında neşredilen resimler ve makaleler.

sidir. Atlas Okyanusunun şimal kısmını ve Şimali Amerikanın yeni keşfedilmiş sahillerini ve orta Amerika'yı göstermektedir. Asıl haritanın takriben sekizde birine tekabül ediyor.

İçindekiler:

Harita Griniç meb'deine göre 25°-90° tulû garbî arasında olup cenupta 10° şimal arzından şimali kutup dairesine kadar uzanmaktadır. Haritanın şark kenarı şimalde Groenland sahillerinden başlar, cenuba doğru Azor (Azores) Adaları üzerinden geçer. Azor Adalarından birtakımı *Santo Marya* (Sta Maria) *Epiko* (= Pico), *San Mikal* (Miquel), *Evfral* (= Fayal), *San Corc* (= Jorge) *Oskoroles* (= Flores) adı altında gösterilmiştir.

Groenland'dan itibaren cenubu garbiye doğru evvelâ iki büyük kara parçası göze çarpmaktadır. Başdakine "*Bakale*," adını veriyor ve Portekizler tarafından keşfedildiğini ilâve ediyor. Bununla Labrador sahilleri gösterilmiştir. Bu sahiller Real'in 16 ncı asır başındaki keşif seyahatlerinden sonra haritalara geçmiştir [1].

Labrador sahillerine ilk zamanlar *Baccela* (= Morina sahilleri) veya kâşifin adile *Corte Real* sahilleri denirdi. Kenardaki notta "*bulunduğu kadarı yazılmıştır*,". Deniyor ki, böylece karanın devam ettiğine işaret edilmiştir. Daha aşağıdaki "*bu alâmet başka bir kenardır Portakal kâfiri bulmuştur. Tamamı dahi malûm değildir. Bulunan yeri yazılmıştır*," deniyor. Haritadaki mevkiine göre bunların *Terre Neuve* sahilleri olduğu anlaşılıyor. Portekizli *Corte-Real* 1500 de *Terre Neuve* sahillerini, 1501 de kardeşi *Miquel* ile beraber Labrador sahillerini bulmuşlardı. Bu suretle bunların Portekiz menbalarından alınarak çizildiği anlaşılıyor.

Daha aşağıda bugünkü şekline pek yakın bir tarzda çizilmiş *Florida* Yarımadası göze çarpar. *Filorida*nın üzerine yazılmış olan "*San Civan Batistu*," adı birinci *Piri Reis* haritasında da birçok yerlerde tekrar edilmiştir. Kenarda gözükken kara parçaları 1517 ve 1519 da keşfedilen *Honduras* ve *Yokatan* Yarımadalarıdır. *Küba* ve *Haiti* adaları da güzelce gösterilmiştir. *Küba* "*Izlvana*," adı verilmektedir ki bu isim *Küba*nın eski adı "*Juana*,"yı hatırlatmaktadır. Eskilerin "*Hispaniola*," adını verdikleri *Haiti* Adasının üzerine *Portorikoya* ait olması lâzımgelen "*San Civan*," kelimesi kon-

[1] *Baccalaos* ve *Labrador* Adaları için, *Forschungen und Fortschritte* (yahragang 12, N 9, S. 118) de *H. Winter*'in yazısına bakınız.

muştur. Bahama ve Antiller 1513 tarihli Piri Reis dünya haritasına nazaran çok daha sıhhatli bir şekilde çizilmiş fakat isimleri silinmiştir. Venezuela sahillerinden birtakım isimler varsa da bunların ancak birkaçı takriben şu şekilde: "*San Cilormi, Monte, Frago, Detonos Dides, Ponte Sagon, Diye Sar,*" okunuyor.

Kartografya tekniği:

Haritacılık bakımından orta zaman deniz haritalarının en mükâmil bir nümunesi sayılır. Rüzgâr gülleri ve istikamet çizgileri çok sıktır. Haritanın bir küçük parçasında dört rüzgâr gülü bulunmaktadır. Rüzgâr gülleri 32 taksimatlı olup haddi zâtında tam pusla kadranıdır. Rüzgâr gülleri şimale cihetlendirilmiştir. Dikkatli bir şekilde çizilmiş iki mil mikyası da güze çarpmaktadır. Mikyaslar yirmi taksimatlıdır. Yanındaki izahata göre haneler arası 50 mil, noktalar arası da 10 mildir. Bu haritanın mikyası 1513 tarihli birinci haritadan daha büyüktür.

Orta zaman deniz haritalarında önceleri koylar ve körfezler yarım daire şeklinde çizilirdi. Bu haritada sahil şekilleri araziye ve bugünkü haritalara uygun bir biçim almıştır. Taşlık yerler, kör kayalar ayrı ayrı işaretlerle gösterilmiştir. Seretan medarı çizilmekle harita tekniği bakımından bir yenilik vucude getirmiştir. Medarlara Piri Reis "*gün uzadı*," adını veriyor. Küba Adası üzerinden geçirilen bu hattın biraz daha şimalden geçmesi ve Yokatan Yarımadasının da bu hattın altına çizilmesi icabederdi. Tabiidir ki, o zamanın haritalarından daha ince bir sıhhat bekliye-meyiz.

Haritada Groenland, Labarador ve Terre Neouve'den başlayarak bütün memleketlerin vaziyetinde bugünün haritalarına nazaran şarka doğru bir inhiraf göze çarpmaktadır. Bu o zamanlar pusula inhirafının nazarı dikkate alınmamasından ileri gelmektedir. Yapılan tetkiklere göre o zamanki pusula inhirafının 10°-13° olduğu anlaşılmıştır. Bu hata yalnız Piri Reis haritasına münhasır değildir, bütün Şimalî Amerika haritaları bir asra yakın bir zaman bu hata ile malûl olmuştur. Nihayet 1600 den sonra Fransız kartografları bu inhirafın farkına vararak tashih etmişlerdir.

Haritanın ilmi kıymeti:

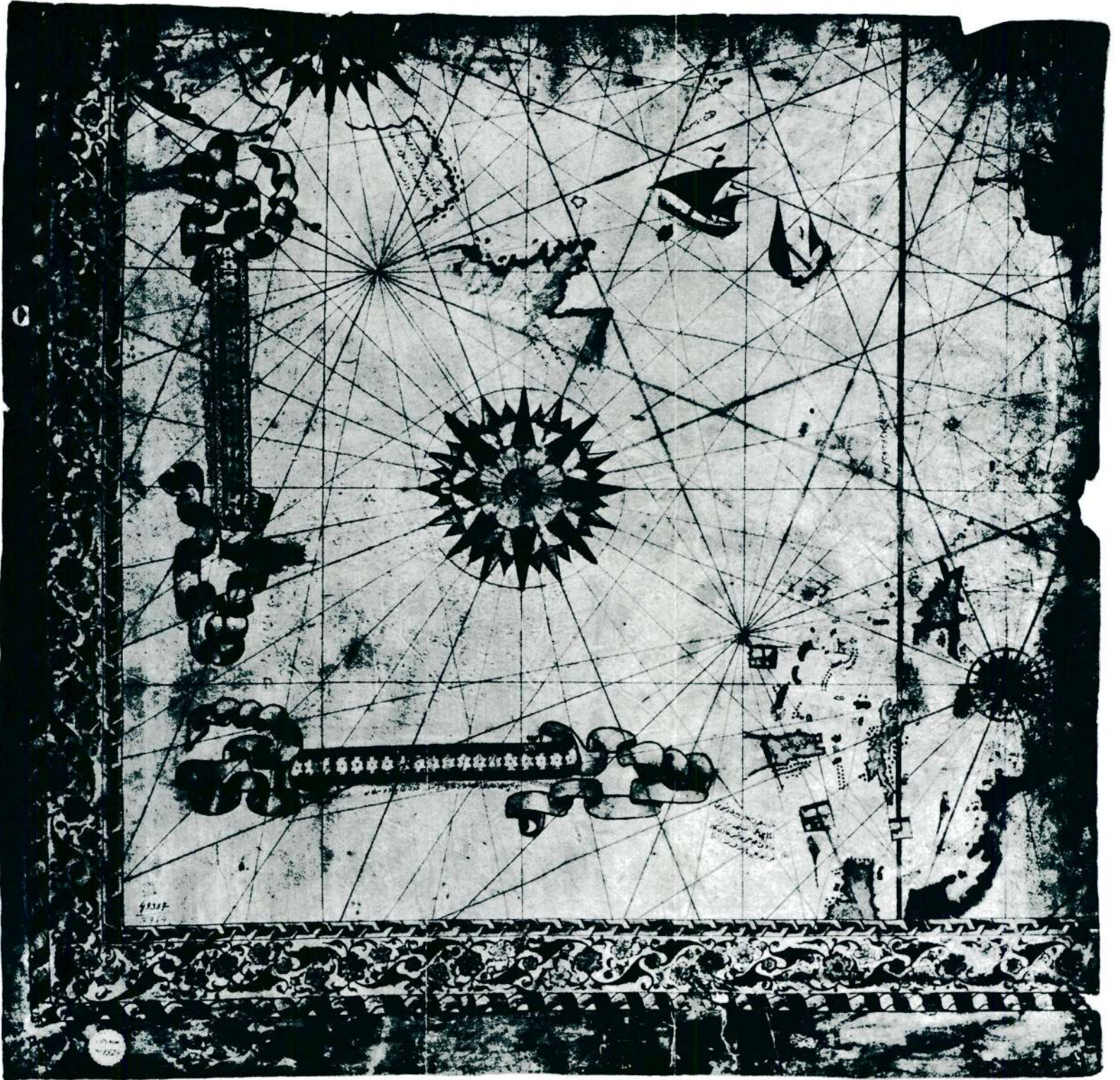
Birinci Piri Reis haritasından 15 sene sonra çizilmiş olan bu haritada o zamandanberi yapılan bütün keşiflerin adım adım takip edildiğini görüyoruz. Orta Amerika için Kolomb haritası

bırakılmış, daha yeni membalara müracaat edilmiştir. Küba doğru şeklini almış, Orta Amerikada nisbeten daha doğru çizilmiştir.

Orta Amerika üzerindeki not da ayrıca dikkate şavandır. Pek az bir kısmı okunabilen bu notta: "Karadan aşırıp... denizin aslı nedir deyu bilmek için...", "*vilâyet ki... andan ötede...*", sözleri vardır. Bunlar bize 1513 te Balbao'nun[1] Orta Amerika'yı aşarak Atlas Okyanusuna vardığını haber veriyor. Bunlar gösteriyor ki bu harita zamanının bütün membalarına müracaat edilerek vücade getirilmiştir.

Piri Reisin ilmi usullere ne derece riayetkâr olduğunu bu harita parçası da bize vüduhla göstermektedir. Burada yalnız harita tekniğinin mükemmelliği değil, aynı zamanda bütün orta zaman haritalarında görülen birçok kusurlardan arı olması da ayrıca dikkati çekmektedir. Piri Reis yalnız bilinen yerleri haritasında gösteriyor; henüz keşfedilmemiş yerleri boş bırakıyor. Hattâ notlarda *Bundan ötesi malûm olmadığından bu kadarı çizildi*, diye tasrih ediyor. Bu sebeple ikinci Piri Reis haritası da tamamen bugünkü ilmi zihniyetle vücade getirilmiş bir eserdir. Aynı zaman ve devirde yapılmış başka haritalarla mukayese edilince bu haritanın kıymeti çok artar. Dünya ilim âlemince Orta ve Cenubi Amerikanın en eski haritası olarak tanılan Birinci Piri Reis haritası yanında bu ikinci Piri Reis haritasını da Şimali Amerikanın aslı elde mevcut ilk ilmi haritası olarak tanıyabiliriz.

[1] Amerikanın ilk haritalarına dair tanınmış eser: K. Krestchmer'in Amerikanın keşfi (=Entd. Amerikas) kitabıdır. S. Ruge, Die Entwicklung der kartographi von Amerika Gotha 1891.



Piri Reisin Şimali Amerika haritası